

**Spór między Tomaszem z Akwinu i Janem
Peckhamem o jedność formy substancjalnej
w człowieku.
Źródła i konsekwencje**

Dawid Lipski

Teza

Istotą sporu o jedność czy wielość form substancjalnych, jaki zaistniał między Janem Peckhamem i Tomaszem z Akwinu, jest problematyka metafizyczna, będąca wyrazem zderzenia dwóch tradycji filozoficznych: neoaugustyńskiej i tomistycznej.

Novum

Zweryfikowanie i uporządkowanie informacji dotyczących jednego z największych sporów XIII wieku:

- przebieg debaty na Uniwersytecie Paryskim w roku 1270
- argumentacja Jana Peckhama (przybliżenie poglądów i wskazanie ich źródeł)
- działania Jana Peckhama jako arcybiskupa Canterbury (weryfikacja jego wersji wydarzeń)

Metoda

- Dwuaspektowy charakter badań:
  - historyczny
  - *stricte* filozoficzny
- Podjęta problematyka wymusiła dwie metody badawcze:
  - metoda historyczna (rozdział I i IV)
  - metoda scholastyczna / spekulatywna (rozdział II i III)

Układ pracy

- I. Geneza problematyki jedności i wielości form w człowieku
- II. Poglądy i argumentacja Jana Peckhama na rzecz tezy o wielości form w człowieku
- III. Poglądy i argumentacja Tomasza z Akwinu na rzecz tezy o jedności formy substancjalnej w człowieku
- IV. Debata Tomasza z Akwinu z Janem Peckhamem na Uniwersytecie Paryskim – przebieg, okoliczności i konsekwencje

Wyniki badań – rozdział I

- Należy wskazać kilka równorzędnych źródeł zaistnienia tej problematyki w XIII wieku
- W sporze dotyczącym ilości form Arystoteles jest punktem wyjścia obu przeciwnych sobie stanowisk (teza: Robert Zavalloni i Fernand Van Steenberghen)
- Uwypuklenie znaczenia dzieła *Awicebrona Fons vitae* dla rozwoju problematyki wielości form w XIII wieku
- Dopiero od słynnej „debaty” z roku 1270 należy przyjmować właściwy początek sporu
- Należy zrezygnować z tradycyjnego podziału na dwie szkoły (obozy) w XIII wieku: augustynizm („tradycyjny”; Bonawentura i franciszkanie) i arystotelizm („innowacyjny”; Tomasz i dominikanie) /Zob. np. J.P. Torrell/

Wyniki badań – rozdział II

- **Główne źródła i inspiracje w poglądach Jana Peckham:**
  - Augustyn (przez pryzmat dzieł Bonawentury) - boska iluminacja, *rationes seminales*, dusza jako *ens a se*, jedność duszy i jej władz, poznanie zmysłowe
  - Bonawentura - układ kwestii, hierarchiczność form w bycie
  - Arystoteles (najczęściej przez komentarze Awicenny) – terminologia, autorytet filozoficzny, potencjalność form niższych w formach wyższych, definicja duszy
  - Awicenna - definicja życia, zagadnienie władzy wegetatywnej, koncepcja intelektu czynnego jako oddzielnego, złożenie duszy z formy i materii
  - Pseudo-Boecjusz (Dominik Gundisalvi *De unitate et uno*) - złożenie duszy z formy i materii

Wyniki badań – rozdział II cd.

- **Główne tezy Jana Peckhama:**

- powszechny hylemorfizm (panhylemorfizm) - materia duchowa zapewnia duszy i aniołowi jednostkowość

- hierarchiczny układ form - każda kolejna forma jest aktem wobec niższych form, jak również możliwością dla dalszego doskonalenia

- forma (dusza) rozumna jest formą ciała jedynie jako pierwsza zasada

- forma cielesności (*forma corporeitatis*) odpowiada za determinację cielesności, a nie forma wyższa, która sama z siebie nie posiada cielesności

- niejasny status wegetatywności, zmysłowości i rozumności w strukturze człowieka

- materia posiada uprzednie „entytatywne” istnienie

Kwestia tożsamości martwego i żywego ciała Chrystusa

- **Obaj oponenti:**

Martwe ciało Chrystusa można nazwać ciałem jedynie na sposób dopuszczający wieloznaczność, ponieważ w chwili śmierci utracił On naturę ludzką.

- **Punkt sporny:**

Jan Peckham: *Forma corporeitatis* (jako konsekwencja przyjmowania hierarchicznego układu form w strukturze ontycznej człowieka) jest gwarantem numerycznej niezmienności substancji, zachowuje tożsamość materii ciała przed i po śmierci.

Konsekwencja → istota cielesności jest niezależna od duszy rozumnej i zmiany form

Tomasz z Akwinu: Tomasz broni identyczności (tożsamości) żywego i martwego ciała Chrystusa z pominięciem koncepcji formy cielesności. Tę identyczność gwarantuje według Akwinaty unia z Osobą Słowa Bożego.

Wyniki badań – rozdział III

- **Główne tezy Tomasza z Akwinu:**

- jedność (jedyność) formy substancjalnej w człowieku

- dusza rozumna jest bezpośrednią formą ciała człowieka (*anima rationalis forma corporis*)

- jedna forma substancjalna = jedność bytu = jedność *esse*

- nie przyjmuje szczególnego charakteru formy cielesności i odrzuca materię duchową

- formy elementów (żywiół) pozostają w zmieszaniu nie w akcie lecz jedynie swoją mocą (*virtute*)

- *animatio* - forma rozumna łączy się bezpośrednio z materią pierwszą, na którą oddziałują przyczyny celowe

- *commensuratio* (*materia quantitate signata*)

Wyniki badań – rozdział III i IV

Czas debaty: Wielkanoc 1270 roku - dysputa kwodlibetalna Tomasza z Akwinu

Okoliczności: Prawdopodobnie Peckham zaatakował Tomasza przy okazji omawiania kwestii *Utrum oculus Christi post mortem dicatur aequivoce oculus, vel univoce* (Quodlibet III, q. 2 a. 2)

Główne powody sporu:

- przekonanie Tomasza dotyczące jedności formy substancjalnej, zgodnie, z którym odrzucał między innymi zachowanie „odrębności” formy cielesności w odniesieniu do ciała Chrystusa
- użycie zwrotu „bardziej zgodny z prawdą” (*consonum veritati*)
- fakt, że Tomasz z Akwinu zmusił Jana Peckhama, podczas jego promocji mistrzowskiej na Uniwersytecie Paryskim, do wycofania poglądu odnoszącego się prawdopodobnie do kwestii wieczności świata
- domniemana niezgodność poglądów Tomasza z nauką Augustyna i tradycją filozoficzną

Wyniki badań – rozdział IV

- **Relacje debaty:**

- wersja Rogera Marstona

- wersja przekazana przez Bartłomieja z Kapui

- wersja Peckhama zawarta w jego listach

Rozdział IV

- Analiza listów Peckhama wskazuje, że autor dokonuje pewnego rodzaju manipulacji w odniesieniu do kwestii źródeł poglądu o jedności formy substancjalnej w człowieku
- Dokonana analiza „osoby” Peckhama, w sposób pośredni, podważa wiarygodność wersji debaty przedstawionej przez niego
- Tomasz nie zmienił swojego stanowiska odnośnie problematyki ciała Chrystusa po wydarzeniach z roku 1270

Dziękuję za uwagę

